

Contra theatra

Εἰς τὸ μὴ πλησιάζειν θεάτροις, καὶ ὅτι μοιχοὺς ἀπηρτισμένους ποιεῖ, καὶ ὅτι ἀθυμίας αἴτιον καὶ πολέμου τοῦτο, καὶ εἰς τὸν Ἄβραάμ.

56.541

α'. Πολλοὺς οἶμαι τῶν πρώην καταλιπόντων ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ θεάτρα τῆς παρανομίας αὐτομολησάντων παρεῖναι τήμερον. Καὶ ἐβουλόμην εἰδέναι τούτους σαφῶς, ὥστε αὐτοὺς τῶν ἱερῶν ἐκβαλεῖν προθύρων, οὐχ ἵνα μένωσιν ἔξω διηνεκῶς, ἀλλ' ἵνα διορθωθέντες ἐπανέλθωσι πάλιν. Ἐπεὶ καὶ πατέρες παῖδας σφαλλομένους τῆς οἰκίας ἐκβάλλουσι πολλάκις, καὶ τῆς τραπέζης ἀπείργουσι, οὐχ ἵνα διὰ παντὸς τούτων ἐκπέσωσιν, ἀλλ' ἵνα βελτίους τῆ νουθεσία ταύτη γενόμενοι, μετὰ τῆς προσηκούσης δόξης καὶ τιμῆς ἐπὶ τὸν πατρῶον ἐπανέλθωσι κλῆρον. Τοῦτο καὶ ποιμένες ποιοῦσι· τὰ ψώρας ἐμπεπλησμένα πρόβατα τῶν ὑγιαινόντων ἀπείργουσι, ἵνα ἀποθέμενα τὴν ἀρρώστίαν, μετ' ἀσφαλείας πρὸς τὰ ὑγιαίνοντα ἐπανέλθῃ πάλιν, καὶ μὴ νοσοῦντα τὴν ἀγέλην 56.542 ἅπασαν ἐμπλήσῃ τῆς ἀρρώστιας ἐκείνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐβουλόμεθα τούτους εἰδέναι· ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοὺς διακρίναι δυνάμεθα, ὁ λόγος αὐτοὺς ἐπιγνώσεται πάντως, καὶ τοῦ συνειδότος αὐτῶν ἐπιλαβόμενος, πείσει ῥαδίως ἐκόντας αὐτοὺς ὑπεξελεθῆναι, διδάσκων ὅτι ἐκεῖνος ἔνδον ἐστὶ μόνος, ὁ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἀξίαν παρέχων τὴν γνώμην· ὡς ὁ μετὰ πολιτείας διεφθαρμένης τοῦ ἱεροῦ τούτου μετέχων συλλόγου, κὰν τὸ σῶμα ἐνταῦθα εἰσάγῃ, ἐκβέβληται, καὶ τῶν ἀποκεκλεισμένων ἔξω καὶ μηδέπω δυναμένων τῆς ἱεραῆς μετασχεῖν τραπέζης μᾶλλον ἀπελήλαται. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κατὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ἐκβληθέντες, καὶ μένοντες ἔξω, τέως χρηστὰς ἔχουσι τὰς ἐλπίδας· κὰν γὰρ θέλωσι διορθώσασθαι τὰ παραπτώματα, 56.543 διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἐξέπεσον, δυνήσονται μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότος πάλιν ἐπανελθεῖν. Οἱ δὲ μολύναντες ἑαυτοὺς, καὶ κελευσθέντες μὴ πρότερον ἐπιβῆναι, ἕως ἂν ἀποκαθάρωνται τὴν κηλίδα τὴν ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων, εἶτα ἀναισχυνοῦντες, χαλεπώτερον τὸ τραῦμα ἐργάζονται καὶ μεῖζον τὸ ἔλκος. Οὐ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτάνειν ἐστὶ χαλεπὸν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀναισχυντία, καὶ τὸ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἱερεῦσι τὰ τοιαῦτα κελεύουσι. Καὶ τί τοσοῦτον ἡμάρτηται τούτοις, φησὶν, ὥστε αὐτοὺς ἐκβαλεῖν τῶν ἱερῶν τούτων περιβόλων; Καὶ ποῖαν ἐτέραν ταύτης ζητεῖς μεῖζονα ἀμαρτίαν, ὅταν μοιχοὺς ἑαυτοὺς ἀπηρτισμένους ποιήσαντες, ἀναιδῶς, καθάπερ κύνες λυττῶντες, ἐπιπηδῶσι τῇ ἱεραῇ τραπέζῃ; Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν καὶ τὸν τρόπον τῆς μοιχείας, οὐκ ἐμὸν ἐρῶ σοι λόγον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν δικάζειν τὴν ζωὴν ἅπασαν· Ὁ γὰρ ἐμβλέψας, φησὶ, γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἡ ἀπὸ ταυτομάτου κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐντυχοῦσα γυνή, καὶ ὡς ἔτυχεν ἐσταλμένη, τὸν περιέργως ἰδόντα εἶλε πολλάκις τῇ τῆς ὄψεως θεωρία, οἱ μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλ' ἀπὸ σπουδῆς τοσαύτης, ὡς καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑπεριδεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάντες ἐκεῖ καὶ διημερεύσαντες, καὶ ταῖς ὄψεσι ἠτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων προσηλωμένοι, πῶς δυνήσονται λέγειν, ὅτι οὐ πρὸς ἐπιθυμίαν εἶδον, ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα, καὶ ἄσματα πορνικὰ, καὶ φωνὴ πολλὴν ἠδονὴν ἔχουσα, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαί, καὶ ἐπιτρίμματα παρειᾶς, καὶ στολὴ περιέργως συγκειμένη, καὶ σχῆμα γοητείας γέμον, καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὁρώντων κατεσκευασμένα, καὶ ῥαθυμία ψυχῆς τῶν θεωμένων, καὶ πολλὴ ἢ διάχυσις, καὶ ἡ παρὰ τοῦ τόπου πρὸς ἀσέλγειαν παράκλησις, καὶ ἡ τῶν φθασάντων καὶ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων, ἢ διὰ τῶν συρίγγων, ἢ διὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν

τοιούτων μελωδία καταγοητεύουσα, καὶ τὸ στερρόν τῆς διανοίας καταμαλάττουσα, καὶ ταῖς τῶν πορνῶν ἐπιβουλαῖς προευτρεπίζουσα τὰς τῶν καθημένων ψυχὰς, καὶ εὐαλώτους ποιοῦσα, δι' αὐτῶν διαστήσασα τοῦ Χριστοῦ; Εἰ γὰρ ἔνταῦθα, ὅπου ψαλμοὶ, καὶ εὐχαὶ, καὶ θείων λογίων ἀκρόασις, καὶ Θεοῦ φόβος, καὶ εὐλάβεια πολλή, πολλάκις, ὡσπερ τις ληστής κακοῦργος, λαθοῦσα ἐπεισῆλθεν ἐπιθυμία· πῶς οἱ ἐν θεάτρῳ καθήμενοι, καὶ μηδὲν μῆτε ὀρώντες, μῆτε ἀκούοντες ὑγιές, ἀλλὰ πολλῆς γέμοντες αἰσχροτήτος, πολλῆς τῆς βλακειίας, καὶ διὰ πάντων πολιορκούμενοι, καὶ δι' ὧτων, καὶ δι' ὀφθαλμῶν, δύναιντ' ἂν ἀνώτεροι γενέσθαι τῆς πονηρᾶς ἐκείνης ἐπιθυμίας; μὴ δυνάμενοι δὲ, πῶς δυνήσονται τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων ἀπηλλάχθαι; οἱ δὲ τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων οὐκ ἀπηλλαγμένοι, πῶς δυνήσονται χωρὶς μετανοίας τῶν ἀγίων τούτων ἐπιβῆναι προθύρων, καὶ τοῦ καλοῦ τούτου μετασχεῖν συλλόγου; Διὸ δὴ παραινῶ καὶ δέομαι, πρότερον ἐξομολογήσει καὶ μετανοίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀποσμηξαμένους τὴν ἐκ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἀμαρτίαν, οὕτω τῶν θείων ἀκροᾶσθαι λογίων. Οὐ γὰρ τὸ τυχὸν ἡμῖν πεπλημμέληται· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἴδοι τις ἂν σαφῶς. Εἰ γὰρ τις οἰκέτης εἰς κιβώτιον, ἔνθα τὰ δεσποτικὰ ἱμάτια ἐναπέκειτο πολυτελεῖ καὶ διάχρυσα, ἱμάτιον δουρικὸν ῥύπου γέμον καὶ πολλῶν τῶν φθειρῶν ἐναπέθετο, ἄρα ἂν πράως ἤνεγκας τὴν ὕβριν, εἶπέ μοι; Τί δὲ, εἴ τις εἰς ἀγγεῖον χρυσοῦν μύρα διηνεκῶς ἔχειν εἰωθὸς, κόπρον καὶ βόρβορον ἐνέχεεν, οὐκ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθηκας τῷ πλημμελήσαντι τοῦτο; Εἶτα κιβωτίων μὲν, καὶ σκευῶν, καὶ ἱματίων, καὶ μύρων τοσαύτην ποιησόμεθα πρόνοιαν, τὴν δὲ ψυχὴν τὴν ἡμετέραν πάντων τούτων εὐτελεστέραν εἶναι νομιοῦμεν; καὶ ἔνθα τὸ μύρον τὸ πνευματικὸν εἰσεχύθη, διαβολικὰς πομπὰς ἐπεμβαλοῦμεν, καὶ ἀκούσματα σατανικὰ, καὶ ἄσματα πορνείας γέμοντα; Καὶ πῶς ταῦτα ὁ Θεὸς οἴσει, εἶπέ μοι; Καίτοι οὐ τοσοῦτον τὸ μέσον μύρου καὶ βορβόρου, καὶ ἱματίων δεσποτικῶν καὶ δουρικῶν, ὅσον τὸ μέσον τῆς πνευματικῆς χάριτος καὶ ταύτης τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας. Οὐ δέδοικας, ἄνθρωπε, τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν κλίνην τὴν ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα τὰ μυσσὰρὰ τελεῖται τῆς μοιχείας δράματα, καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην τὴν ἱερὰν, ἔνθα τὰ φρικτὰ τελεῖται μυστήρια; ταῖς αὐταῖς ἀκοαῖς πόρνης ἀκούων αἰσχρολογούσης, καὶ Προφήτου καὶ Ἀποστόλου σε μυσταγωγούντος· τῇ αὐτῇ καρδίᾳ τὰ δηλητήρια δεχόμενος φάρμακα, καὶ τὴν θυσίαν τὴν φρικτὴν; Οὐκ ἐντεῦθεν ἀνατροπαὶ βίων, καὶ διαφθορὰ γάμων, καὶ πόλεμοι, καὶ μάχαι ἐν ταῖς οἰκίαις; Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ θεωρίας διαχυθῆς, καὶ χαυνότερος γενόμενος καὶ ἀσελγέστερος καὶ σωφροσύνης ἀπάσης ἐχθρὸς, ἐπανελθὼν ἴδῃς τὴν γυναῖκα τὴν ἰδίαν, ἀηδέστερον ὄψει πάντως, οἷα ἂν ἦ. Ὑπὸ γὰρ τῆς ἐν τοῖς θεάτροις ἐμπρησθεῖς ἐπιθυμίας, καὶ ὑπὸ τῆς ξένης ἐκείνης θεωρίας ἀλοῦς τῆς γεγοητευμένης, τὴν σῶφρονα καὶ κοσμίαν καὶ τοῦ βίου παντὸς κοινωνὸν ἀτιμάζεις, ὑβρίζεις, μυρίοις περιβάλλεις ὀνειδισιν, οὐδὲν ἔχων ὅλως ἐγκαλέσαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενος τὸ πάθος εἰπεῖν καὶ τὸ τραῦμα δεῖξαι, ὅπερ ἐκεῖθεν λαβὼν ἐπανήλθες, ἑτέρας πλέκεις προφάσεις, ἀφορμὰς ζητῶν ἀπεχθείας ἀλόγου, καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ὑπερορῶν, πρὸς δὲ τὴν μιανὰν καὶ ἀκάθαρτον κεχηνῶς ἐκείνην ἐπιθυμίαν, παρ' ἧς τὸ τραῦμα ἐδέξω· καὶ τὴν ἡχὴν τῆς φωνῆς ἔχων ἐγκαθημένην τῇ ψυχῇ ἔναυλον, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ βλέμμα, καὶ τὰ κινήματα, καὶ πάντα τῆς πορνείας τὰ εἶδωλα, οὐδὲν μεθ' ἡδονῆς ὄρας τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας. Καὶ τί λέγω τὴν γυναῖκα καὶ τὴν οἰκίαν; Καὶ τὴν ἐκκλησίαν γὰρ αὐτὴν ἀηδέστερον ὄψει, καὶ ῥημάτων ἀπεχθῶς ἀκούση τῶν περὶ σωφροσύνης, τῶν περὶ σεμνότητος. Οὐκέτι γὰρ ἔσται σοι διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία τὰ λεγόμενα, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ μικρὸν ὑποσυρεῖς, τέλεον ἑαυτὸν ἀπορρήξεις τῆς κοινωφελοῦς ταύτης διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, αὐτούς τε φεύγειν τὰς πονηρὰς ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὰς, καὶ τοὺς ἐσχολακότας τούτοις ἐκεῖθεν ἀφέλκειν. Οὐ γὰρ ἔστι ψυχαγωγία, ἀλλ' ὄλεθρος, καὶ

τιμωρία, καὶ κόλασις, τὰ ἐκεῖ γινόμενα ἅπαντα. Τί γὰρ ὄφελος τῆς προσκαίρου ταύτης ἡδονῆς, ὅταν διηνεκῆς ἐντεῦθεν ὀδύνη τίκῃται, καὶ ἡμέρα, καὶ ἐν νυκτὶ κεντούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας πᾶσιν ἧς δυσχερῆς καὶ δυσάρεστος; Ἐξέτασον γοῦν σαυτὸν, τίς μὲν γίνῃ ἀπὸ ἐκκλησίας ἀναχωρῶν, τίς δὲ ἀπὸ θεάτρων· καὶ ἑκατέρας δὲ παράβαλε τὰς ἡμέρας, καὶ οὐδὲν δεῖξαι τῶν ἡμετέρων λόγων. Ἀρκέσει γὰρ ἑκατέρας ἢ σύγκρισις τῆς ἡμέρας δεῖξαι τὸ μέγεθος καὶ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν βλάβης. Ταῦτα καὶ ἤδη πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶπον, καὶ οὐδέποτε παύσομαι λέγων. Τοὺς τε γὰρ νοσοῦντας τὰ τοιαῦτα νοσήματα παραμυθησόμεθα, τοὺς τε ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους ποιήσομεν. Ἐκατέροις γὰρ ὁ περὶ τούτων χρήσιμος ὁ λόγος· τοῖς μὲν, ἵνα ἀποστῶσι, τοῖς δὲ, ἵνα μὴ ἐμπέσωσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ χρῆ καὶ τοὺς ἐπιτιμῶντας τοῦτο συμμέτρως ποιεῖν, μέχρι τούτου ταύτην στήσαντες τὴν παραίνεσιν, τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῆς προτέρας ὑποθέσεως ὑμῖν ἀποδώσομεν, ἐπὶ τὸν πατέρα ἡμῶν Ἀβραὰμ ἐπανελθόντες πάλιν. Καὶ γὰρ τοῖς ζωγράφοις ἔθος, ἐπειδὴν μέλλωσιν ἐμφερῆ τινα ἐργάζεσθαι εἰκόνα, καὶ μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας τοὺς γράφεσθαι μέλλοντας παρακαθίζουσιν αὐτοῖς, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς θεωρίας ἀδιάπτωτον τῆς μορφῆς διασώσωνται τὴν ἀκρίβειαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν ζωγραφῆσαι πρόκειται νῦν, οὐχὶ τύπον μορφῆς σωματικῆς, ἀλλὰ ψυχῆς κάλλος, καὶ νοητὴν εὐμορφίαν, καὶ πολιτείαν ἀκμάζουσιν τοῦ δικαίου, καὶ τὸ πρᾶον, καὶ ἡμερον, καὶ μεγαλόψυχον, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐτοῦ ἀρετὴν, δέον πλείονα τὴν διατριβὴν πρὸς τοῦτον ποιήσασθαι, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς τοῦ λόγου διοπτρίσεως τῆς τοῦ ἀρχετύπου ὁμοιότητος μὴ διαμάρτωμεν. Εἰ γὰρ σώματος εἰκόνες φέρουσί τινα παραμυθίαν τοῖς ὄρωσι, πολλῶ μᾶλλον αἱ τῆς ψυχῆς εἰκόνες. Κάκεινας μὲν οὐ δυνατὸν πανταχοῦ ὄραϊν, ἀλλ' ἀνάγκη διηνεκῶς ἐφ' ἑνὸς ἰδρῦσθαι τόπου· ταύτην δὲ ὅπουπερ ἂν θέλῃς περιαγαγεῖν, οὐδὲν τὸ κωλύον. Ἐναποθέμενος γὰρ αὐτὴν τοῖς τῆς διανοίας ταμιεῖοις, ὅπουπερ ἂν ἧς, συνεχῶς εἰς αὐτὴν ὄραϊν δυνήσῃ, καὶ πολλὴν παρ' αὐτῆς καρποῦσθαι τὴν ὠφέλειαν. Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντες, σπογγιάς, καὶ ἱματίων ῥάκη κυανιζόντων κατέχοντες, καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὰ βλέποντες, καρποῦνται τινα τοῦ νοσήματος παραμυθίαν ἀπὸ τοῦ χρώματος ἐκείνου, οὕτω καὶ σὺ, ἂν τὴν εἰκόνα τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχῃς τῶν ἑαυτοῦ, καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὸν ἀτενίζῃς, κἂν μυριάκις θυμὸς, ἢ ἕτερόν τι τῶν ἀτόπων ἐνοχλῇ καὶ συγγῆ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας, ὄρων εἰς ἐκεῖνον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρετῆς, ὀλόκληρον δέξῃ τὴν ὑγίειαν, καὶ καθαρὰν τὴν φιλοσοφίαν. Λοιπὸν, εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τὸ προκείμενον τὸν λόγον χειραγωγήσωμεν.

β'. Ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ἀγαπητὲ, ὁ τοῖς κατ' εὐσέβειαν ἔργοις οἰκειωθεὶς τῷ Θεῷ, ὁ παρὰ πάντας τοὺς μετ' αὐτὸν προφήτας ἰδικωτέρας ἀξιωθεὶς τῆς τοῦ κτίσαντος 56.545 ὀμιλίας, ὡς καὶ στόμα κατὰ στόμα λαλήσαντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ ἐν εἶδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων, ὁ θεῖω πυρὶ, φωτίζειν μόνον, οὐ καίειν εἰδότη, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μυσταγωγηθεὶς θεωρίαν, ὁ θεῖα βουλή θεὸς εἶναι Φαραὼ χρηματίσας, καὶ μετοχῇ σεβασμίου προσηγορίας παρὰ πάντας ἐξαιρέτως τοὺς τότε κοσμούμενος, ὁ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γεγενημένων θεηλάτων πληγῶν διάκονος προχειρισθεὶς φοβερώτατος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δραστηρίου δυνάμεως φανεὶς ὑπηρέτης ὀξύτατος, ὁ δαδουχία Πνεύματος ἀγίου τὸν νοητὸν τῆς ψυχῆς φωτισθεὶς ὀφθαλμὸν, καὶ τῶν ἀρχαίων τοῦ Παντοκράτορος ἔργων ἐξηγητῆς γενόμενος ὄψιμος, οὗτος ὁ μακάριος μετὰ τὴν εὐτακτον καὶ καλὴν τῆς κοσμοποιίας διήγησιν, ἐπὶ τὴν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἱστορίαν ἐχώρησεν, ἰδίᾳ μὲν τῶν ἀγαθῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν πονηρῶν, καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν τρισμακάριον ὄντως τὸ τέλος, τῶν δὲ ἐναντίων τούτοις ἐπάρατον ἀνεγράψατο, ἵνα ἔχοντες ἐκ μὲν τῆς κοσμοποιίας τὰ περὶ τῆς θεοσεβείας παιδεύεσθαι δόγματα, ἐκ δὲ τῶν προλαβόντων τοῦ βίου καὶ μισεῖν πονηρίαν, καὶ τιμᾶν ἀρετὴν, ῥαδίως τὸν θεοφιλῆ καὶ μακάριον διανύωμεν βίον. Πολλὰ μὲν οὖν ἀρετῆς καὶ

καλοκάγαθίας παλαιῶν ἀνδρῶν ἀνεγράψατο κατορθώματα, προθεῖς ὥσπερ ὑπογραμμὸν τηλαυγῆ ταῦτα τοῖς ὀψιγόνους πρὸς μίμησιν. Παιδεύει τοιγαροῦν ἡμᾶς Ἄβελ τῶν ἀφθόνων παρὰ Θεοῦ δωρεῶν πρὸ τῆς χρήσεως ἀπάρχεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μὴ προκρίνειν Θεοῦ τιμῆς ἄλογον πάθος γαστρός. Τῷ γὰρ πρεσβυτάτῳ τῶν ὄντων ὁ μακάριος οὗτος Ἄβελ τῶν προβάτων ἔθηκε τὰ πρωτότοκα, οὐδὲν μὲν τῶν ὑστάτων εἰς τὴν τοῦ πρώτου προσφέρων λατρείαν, ταῖς δὲ τῶν γενομένων ἀπαρχαῖς τὸν πρῶτον δοξάζων γεννήτορα. Μετ' ἐκεῖνον παιδεύει πρὸς δικαιοσύνην ὁ θαυμάσιος Νῶε, παντὶ παρανομοῦντι κόσμῳ μόνος αὐτὸς ἀκλινη φυλάξας ἐν πράξεσιν ἀγαθαῖς τῆς δικαιοσύνης τὴν πλάστιγγα. Μέγα σωφροσύνης τοῖς νέοις πρόκειται παίδευμα Ἰωσήφ ὁ μακάριος, ἐν νέῳ σώματι λευκὴν ἀγνεῖας ἀνθήσας πολιὰν, καὶ σχήματι δουλίῳ σαρκὸς ἡδονῶν δεσπότης γενναίως φανείς. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οἱ μακάριοι μερικαὶ τινες ἴσως ἀγαθῶν ἔργων εἰκόνες εἰσίν· ἐνὸς δὲ πεποιήται μνήμην ἀνδρὸς, Ἀβραάμ τοῦ προπάτορος, ἐν ἐνὶ μόνῳ προσώπῳ παντὶ τῷ κόσμῳ στήλην ὑψώσας πανάρετον πρὸς μίμησιν. Τοιγαροῦν πάντες δίκαιοι, πάντες ὅσοι τὸν πιστὸν Ἀβραάμ ἀυχοῦσι πατέρα, καὶ κλέος περίσεμον τίθενται τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα. Πιστοῖς μὲν γὰρ διὰ τοῦτον ὁ ζῆλος ὑπάρχει τῆς πίστεως· φιλοξένοις οὗτος φιλοξενίας καθηγητής, ἔργοις, οὐ λόγοις τὸ πρακτέον δεικνύς· οἱ θεοσεβείας ἀθληταὶ στεφανηφοροῦσι, τὴν ἀνδρείαν τὴν τούτου ζηλώσαντες· τοῦ ἀρχετύπου τούτου ἐμφερεῖς εἰκόνες πάντες οἱ μεγαλόψυχοι· ἢ πρὸς τοῦτον ἄμιλλα τῶν τοσοῦτων δικαίων πλήθος ἤνεγκεν· ἐκ ταύτης τῆς φιλοθέου ρίζης πάντες ἐβλάστησαν οἱ φιλόχριστοι. Καὶ τί τὸ κατὰ εἶδος ἐπαριθμοῦμαι; Πάντες γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὧν λάμπει τὸ φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῆς πιστῆς τοῦ προπάτορος λαμπάδος ἀνήφθησαν· τοσοῦτους αὐτῷ παῖδας ἀγαθοὺς ὁ κατ' εὐσέβειαν τρόπος ἐφόρησεν. Ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰπὼν, ὅτι Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. Ὡ μακαρία ψυχῆ, τοσοῦτον πλήθος κατορθωμάτων ὑφ' ἐν χωρήσασα! Σὺ ἀμφορος ἀληθῶς χώρα, σὺ πεδίον πάγκαρπον τῶν κατ' εὐσέβειαν ἔργων, σὺ λειμῶν εὐανθῆς παντοίοις δικαιοσύνης ἄνθεσι βρύων, σὺ καὶ στέφανος εὐπρεπῆς, μέσον ἔχων τῆς πίστεως μαργαρίτην προλάμποντα. Προσέταττεν ὁ Θεός· Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου· σὺ δὲ οὐκ ἡμέλησας, ἀλλ' εἶχου τῆς ὁδοῦ, πρὶν τελεσθῆναι τὸ πρόσταγμα. Προσετίθει τῷ, Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, τὸ, Καὶ ἐκ συγγενείας σου· σὺ δὲ οὐκ ἐθελύνου τῇ πρὸς τὸ γένος στοργῇ, τοῦ γένους γενεσιουργὸν προτιμῶν. Εἶπεν ὁ Θεός, Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ τὸ τούτων βαρύτερον, Καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· ἀλλ' οὐδὲν ἠγήσω βαρὺν, ὧν προστάσσει Θεός. Οὐκ ἐπέσχε σου τῆς ψυχῆς τὴν προθυμίαν οὐ τιμὴ πατρὸς, οὐ πόθος μητρὸς, οὐ στοργὴ συγγενῶν. Οὐκ ἐνενόησας οἷα ἐπὶ σοὶ θρηνήσει μήτηρ γηραλέα, οἷα ἐπὶ σοὶ κλαύσεται πρεσβύτης πατήρ. Οὐ γὰρ ὠήθης δεῖν εἶναι φιλανθρωπότερος τοῦ τὴν κλῆσιν ἐπάγοντος. Ἦν σοι πατήρ αἰδέσιμος, ἀλλ' οὐχ ὡς πάντων Πατήρ· ἐπόθεις μητέρα, ἀλλὰ θεοσεβειαν μᾶλλον. Οἴκου κατεφρόνησας πατρικοῦ, καὶ πλούτου προγονικοῦ. Μόνον γὰρ ἤδεις τῇ ψυχῇ πρέποντα τὸν διὰ πίστεως πλοῦτον, τὸ ἀθάνατον κτῆμα, τὸν ἄσυλον θησαυρόν. Ὡ οἷος ἀστήρ, ἑωσφόρου φαιδρότερος, ἐξ ἀνατολῶν εἰς Παλαιστίνην ἐξέλαμψας, ἐν ἀφεγγεῖ πολυθειᾶς βίῳ 56.546 φαιδρὰς ἐκλάμψας θεοσεβείας ἀκτῖνας! Σὲ Θεὸς ἀγαθὸν θεοσεβείας γλύκασμα τῇ πικρᾷ καὶ Χαναναίων ἐνέβαλε πολιτεία. Σὺ, καθάπερ ἄλας φιλανθρωπίας, γέγονας πονηροῦ βίου παράρτυμα. Σὺ γαληνὸς πέφηνας φιλοξενίας λιμὴν ἐν μέσῳ κλυδωνίου τῇ τῶν ἀλλοφύλων μισανθρωπία.

γ'. Πῶς σου, μακάριε, τὴν φιλάνθρωπον διαγράψω σκηνήν; πῶς οὐ θαυμάσω τὴν δρῦν τὴν καλουμένην Μαμβρῆ, ἣν σὺ τοῖς ἀγαθοῖς τρόποις ἡμέρωσας; Κοινὸν ἦν ἢ σκηνὴ τοῖς ὀδεύουσιν οἰκητήριον, μία πάντων ξένων ἄφθονος ἐστία, πάσης τῆς οἰκουμένης πανδοχεῖον ἄμισθον, οὐκ ἐν παραβύστῳ κειμένη, ἵνα λάθῃ τὸ κέρδος τῆς ἀναπαύσεως, ἀλλ' ἐν ἐρήμῳ μὲν, ἐν ὁδῷ δὲ μέση, καὶ κοινῷ σχεδὸν πάσης τῆς

Παλαιστίνης ἀφετηρίῳ. Ἡὐλίζου δὲ σὺ πανημέριος ὑπὸ τῇ δρυϊ, ἀγαθὸς τοῖς ὀδεύουσι προφαινόμενος ἀναπαύσεως ἄγγελος. Ὡφθη σοι Χριστὸς, ὃ θαυμάσιε, ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενος δύο, καὶ γέγονας διὰ φιλοξενίας καὶ Θεῶ καὶ ἀγγέλοις ὁμόσκηνος. Ὡ μακαρία σκηνή, ἢ Θεὸν μετ' ἀγγέλων δι' οἰκονομίαν χωρήσασα! Ὡφθη σοι Χριστὸς ἐν ἀνθρώπου σχήματι, τῆς θείας αὐτοῦ καὶ σωτηρίου ἐπιδημίας παραφαίνων σοι τὰ μυστήρια· ὅμως οὐκ ἔλαθέ σε τοῦ παρόντος ἢ δόξα διὰ τὸ δουλικὸν σχῆμα. Εἶχες γὰρ ὀφθαλμοὺς ἄλλους, οἷς Δεσπότης γνωρίζεται. Ἐπέγνωσ τοιγαροῦν μεσίτην Θεοῦ, τὸν ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωρίζεσθαι μέλλοντα Υἱόν. Θαυμάζω μὲν σου, μακάριε, τὴν περὶ τῶν φανέντων σπουδὴν· ἐξὸν γὰρ ἐπιτάξαι θεράποντι καὶ πληρῶσαι τὴν χρεῖαν προστάγματι, ἔδραμες σὺ εἰς τὰς βόας πρεσβύτης, ἀκμάζοντι πόθῳ παλαῖον σῶμα στηρίζων. Ἐκοινώνει δέ σοι προθύμως τῶν ἔργων ἢ σύζυγος, καὶ πλήθει ἀζύμων ἄρτων ἐστεφάνου τὴν τράπεζαν· οὐ γὰρ ἀνέμεινε τὴν ζύμωσιν ἢ τῆς φιλοξενίας σπουδῇ. Πάντα δὲ ἦν φόβου καὶ σεβάσματος τὰ πραττόμενα, οὐχ ὡς ἄνδρας ξενίζοντος, ἀλλ' ὡς Θεῶ θυσίαν προσφέροντος. Καλὸς σου, μακάριε, διὰ ταῦτα τῆς φιλοξενίας ὁ καρπὸς, καλὴ καὶ τῆς φιλοθεΐας ἢ ἀμοιβή. Λύεται γὰρ παρὰ πάσας ἐλπίδας μήτρας ἐστερωμένης δεσμὰ, καὶ νεκρὰ πρεσβύτου μέλη πρὸς τέκνου γνησίου σπόρον ἀνθεῖ, καὶ δέχη παρὰ μονογενοῦς Θεοῦ περὶ μονογενοῦς υἱοῦ εὐαγγέλια. Κατὰ τὸν καιρὸν γὰρ, φησὶ, τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός. Πῶς σου κατ' ἀξίαν ἐπαινέσω τὴν πίστιν, πανόλβιε; Οὐ γὰρ διεκρίθης πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν, οὐδὲ περὶ ἐπαγγελίαν ἐχώλανας, οὐδὲ κατενόησας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νεκρωμένον, ἑκατονταετής που ὑπάρχων, οὐδὲ ἀπέβλεψας εἰς τὴν στείρωσιν τῆς μήτρας Σάρρᾳς, ἀλλ' ἐνεδυναμώθης τῇ πίστει, εἰδὼς ὅτι ὁ ἐπήγγελται ὁ Θεὸς, δυνατὸς ἐστὶ καὶ πληρῶσαι. Οὐ γὰρ δουλεύει φύσεως πάθεσιν ὁ φύσεως δημιουργός, ὅτι οὐχ ὑπόκειται φύσεως ἀνάγκῃ Θεὸς ἐν οἷς ἐργάζεται, πάσης φύσεως ὑπάρχων δημιουργός· ἀκολουθεῖ δὲ πρὸς πᾶν εἶδος μεταβολῆς ἢ φύσιν τῷ ἐλευθέρῳ τοῦ πεποιηκότος θελήματι. Τοιγαροῦν οὐκ ἐψεύσθης τῶν ἐλπίδων, μακάριε, ἀλλ' ὀνομάζη πατὴρ ἐν προθεσίᾳ ῥητῇ, ἐν ἡλικίᾳ νεκρᾷ. Καὶ πρῶτον βλέπεις ἐκ Σάρρᾳς καρπὸν, καὶ θαυμάζεις πῶς ἐπιρρέουσι παρ' ἐλπίδας τῇ γεγηρακυῖα τοῦ γάλακτος αἰ πηγαί, καὶ μετ' ὀλίγον προσψελλίζεις τῷ τόκῳ, καλεῖν πατέρα διδάσκων τὸ γέννημα, ταύτην αἰτῶν παρὰ τοῦ τέκνου τὴν κλῆσιν, ἣν προλαβοῦσα δι' ἐπαγγελίας ἢ χάρις ἐκύρωσε. Πῶς τὰ μετὰ ταῦτά σου διηγῆσομαι κατορθώματα, θαυμάσιε; πῶς ὑψηλὴν σου καὶ περιβόητον ἀπαγγελῶ πίστιν; Ὑπὲρ πίστιν ἢ πίστις σου, ὑπὲρ ἀκοὴν πᾶσαν ἢ πρὸς Θεὸν σου καθοσίωσις. Τίς γὰρ πιστεύσει ποτὲ, ὅτι πατὴρ οἰκεῖον τέκνον θυσίαν προσήνεγκε γνησίως τῷ Θεῶ; Τάχα μόνοι πιστεύομεν οἱ μὴ γεγονότες πατέρες, οἱ τέκνων στοργὴν μὴ δεδιδαγμένοι παρὰ τῆς φύσεως. Ἡκέτω δὲ τῶν εἰρημένων μάρτυς καὶ θεία Γραφή, καθάπερ κήρυξ ὑψηλός, ἐκβοῶσα τοῦ μακαρίου τὴν φιλόθεον γνώμην. Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐπείραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ. Ἐπείραζε δὲ, οὐχ ἵνα μάθῃ διὰ πείρας τὸ ἀγνοούμενον, μάρτυσι τῆς γνώμης τοῦ ἀνδρὸς τοῖς ἀποτελέσμασι χρώμενος· ἠγγόνησε γὰρ οὐδὲν οὐδέπω ὁ Θεὸς, αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ πάντοτε πρὸς τὴν πάντων γνῶσιν ἀρκούμενος· ἀλλ' ὅπως ὄν σαφῶς προεγίνωσκε, τοῦτον διὰ πείρας μαθόντες οἱ ἄνθρωποι, καλὸν ἔχωσι πρὸς μίμησιν θεοσεβείας ὑπογραμμόν. Τίνα δὲ καὶ τὰ τοῦ πειρασμοῦ ῥήματα, φέρε σκοπήσωμεν. Ἀβραάμ, φησὶν, Ἀβραάμ. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἴδου ἐγώ. Ἐφη αὐτῷ· Λάβε τούτιόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαὰκ, καὶ πορεύθητι εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν, καὶ ἀνένεγκέ 56.547 μοι αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν. Ὡ πόσην ὁ Θεὸς διὰ τῶν 56.547 οὕτως εἰρημένων ῥημάτων τῆς πίστεως τοῦ προπάτορος εἰργάσατο βάσανον! Ἦρκει μὲν γὰρ μόνον εἰπεῖν, Λάβε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν, μῆτε υἱὸν εἰπόντα, μῆτε τῇ τοῦ ἀγαπητοῦ μνήμῃ τὰ πατρῶα σπλάγχνα κινήσαντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἔνδον τῶν ἀγαθῶν διακεχυμένοις ἢ τῶν κακῶν αἰφνίδιος φορὰ βαρυτέραν

ἐπάγει τὴν ἀλγηδόνα, διὰ τοῦτό φησι, Λάβε τὸν υἱόν σου, καὶ προστίθησι, Τὸν ἀγαπητὸν, καὶ πάλιν, Ὅν ἠγάπησας, ἵνα ταῖς ἀγαθαῖς ταύταις ἐπωνυμίαις εἰς χρηστῶν ὑποσχέσεων ἐλπίδας μετεωρίσας τὸν φιλόπαιδα γέροντα, ἀθρόαν αὐθις ἐπαγαγὼν τοῦ ἀγαπημένου τὴν ἀναίρεσιν, τοῖς παρ' ἐλπίδα προστάγμασι πλήξη τὰ σπλάγχνα τοῦ γεγεννηκότος βαρύτερον, οὐ μισῶν τὸν δίκαιον, φανῆναι δὲ λαμπρότερον τῷ κόσμῳ τὴν τούτου πίστιν βουλόμενος. Τοιγαροῦν πρὶν εἶπη, Ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν, ἐκ τῶν πρώτων ῥημάτων τῶν εὐφήμων πολλὰ ποιεῖ χρηστὰ τῷ δικαίῳ φαντάζεσθαι. Ἀκούσας γὰρ καλοῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντος, Ἀβραὰμ, Ἀβραὰμ, εὐθὺς ἐγήθησεν ὁ φιλόθεος πρὸς τὴν κλήσιν, διεχύθη πρὸς τὴν φωνὴν, ἐνθυμούμενος, ὡς εἰκός· Ἄρά με ὁ Θεὸς ἄξιον πάλιν ἠγεῖται τῆς θαυμαστῆς πρὸς αὐτὸν ὀμιλίας· ἄρά με τοῖς θεοῖς αὐτοῦ καθαγιάσαι θέλει ῥήμασιν; ἢ μεταστῆσαι πάλιν εἰς χώραν βούλεται κρείσσονα; ἢ τοὺς πονηροὺς ἀπολέσαι θέλει Χαναναίους, ὡς Σοδομίτας, καὶ τὸν οἰκεῖον δοῦλον, ὡς ἐπὶ Σοδόμων, ἀγνοεῖν οὐ θέλει τὸ τῆς κρίσεως βούλημα; ἄρά μοι δευτέρου τέκνου μετὰ τὸν Ἰσαὰκ χρηστὰ φιλοτιμεῖται παρασχεῖν εὐαγγέλια, ὀφθαλμοῖς δύο τέκνων τὸ ἐμὸν θέλων ὀμματῶσαι γῆρας; Ὡς δὲ ἤκουσε, Λάβε, πρὶν ἀκούσῃ, Τὸν υἱόν, ῥήθη περὶ θυσιῶν αὐτῷ τὸν Θεὸν διαλέξεσθαι, αἰτοῦντα παρ' αὐτοῦ τιμὴν εὐλογιῶν ἀντὶ τῆς δόσεως τοῦ παιδός. Ἀκούσας δὲ, Τὸν υἱόν σου, τέως τὸν Ἰσμαὴλ ἐνενόει, οἴόμενος λελύσθαι τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Σάρρας, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τοῦ φιλανθρώπου ἀποκαθίστασθαι πάλιν εἰς τὴν πατρίαν ἐστίαν. Ἐπειδὴ δὲ σαφῶς ἤκουσε, Τὸν ἀγαπητὸν ὃν ἠγάπησας τὸν Ἰσαὰκ, ἔζεσεν εὐθὺς τῇ καρδίᾳ, ἠγαλλιάσατο τῇ ψυχῇ, νομίσας ὅτι περὶ μνηστείας αὐτῷ διατάσσεται, ἀρμόζων ὡς Θεὸς εἰς ἐπίδοσιν τοῦ γένους γυναῖκα τῷ νέῳ εὐφορον εἰς τέκνου φυήν. Εἰς δὲ τὴν γῆν αὐτὸν ὁ Θεὸς καλεῖ τὴν ὑψηλήν. Διὰ τί; Ἡ πάντως ἵνα ἐξ ἀπόπτου καὶ μετεώρου τόπου πᾶσαν ὡς κληρονόμῳ τῆς ἐπαγγελίας ἀποδείξῃ τὴν γῆν, ἢ πάντως αὐτὸν εἰς πατριάρχην θέλει χρίσαι, ζώντος ἐμοῦ, ἢ ἐνώπιος ἐνώπιῳ διαλεχθῆναι, καὶ φωνῇ ζῶσῃ παραδοῦναι νόμους θεοφιλοῦς βίου, οἷς ὀδεύων εὐαρεστήσει τῷ κτίσαντι.

δ'. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα ἀκούσεσθαι παρὰ Θεοῦ προσεδόκησεν ὁ μακάριος· ὁ δὲ Θεὸς τί; Ἀνένεγκε, φησὶν, αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν. Φορτικὸν τὸ ἐπίταγμα καὶ τῷ τυχόντι ἀνδρὶ, μήτιγε πατρὶ, καὶ ταῦτα φιλόπαιδι. Ἄλλ', ὦ τῆς ἀνυπερβλήτου πίστεως! ὦ τῆς φιλοθέου ψυχῆς! Οὐδέπω Θεὸς ἐπαύσατο καλῶν, καὶ πρὸς τὴν ὑπακοὴν Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν εὐτρεπῆς, τὸ τέλος τοῦ προστάγματος ἀρχὴν ἤδη τῆς ὀδοιπορίας ποιούμενος. Τίς οὖν τῶν ἄλλων πατέρων ἤνεγκεν ἂν τὴν τοιαύτην φωνὴν, καὶ οὐ παραχρῆμα κατέπεσεν εἰς γῆν, ἀθυμία τὰ μέλη λυθείς; ἢ τάχα παρ' αὐτῷ διεφθάρη τῷ προστάγματι, ὑπὸ πατρικῆς διαθέσεως πυρπολούμενος; Τὸ γὰρ τοῦ προστάγματος ἀπαραμύθητον ἄκουε. Οὐκ εἰς σφαγὴν ἀπλῶς ἤτησε τὸν νέον ὁ Θεὸς, ἵνα ἔχοι τὸ λείψανον ὁ γέρον παρὰ μυσθίαν τοῦ πάθους τῷ τάφῳ παρακαθήμενος· ἀλλ' εἰς ὀλοκάρπωσιν, εἰς ἐμπρησμόν, εἰς ἀφανισμόν παντελῆ, ὅπως μηδὲ προχέειν ἔχη τῆς καρδίας τὴν ἀλγηδόνα ἐπιδακρύων τῷ σώματι. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ ἀφόρητον ἦν τὸ πρόσταγμα, καὶ μόνῳ τῷ ῥηθῆναι πλήξαι δυνάμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξέστησε τὸν ἄνδρα τοῦ θείου φρονήματος· πᾶν γὰρ ἠπίστατο συμφέρον εἶναι καὶ ἀγαθὸν, ὃ προστάσσει Θεός. Τοιγαροῦν προθύμως ὑπομένει τὸ πρόσταγμα, καὶ μεθ' ἡδονῆς ἀφράστου τὴν θυσίαν ἐργάζεται, ταῦτα λογισάμενος, ὡς εἰκός· ἄτεκνος ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀλλ' ἐγὼ τέκνον Θεοῦ δι' ὑπακοῆς γίνομαι· ἀπολλύω τὸν κληρονόμον, ἀλλὰ κληρονομῶ τὰ μέλλοντα· οὐκ ὄψομαι τὸν υἱόν, ἀλλ' ὄψομαι τὸν Θεόν· οὐ γηροβοσκήσει με παῖς, ἀλλὰ γηροτροφῆσει Θεός· μεμφθήσομαι παρὰ τῶν ἀνοήτων, ἀλλ' ἀποδεχθήσομαι παρὰ τοῦ Πανσόφου· λυπήσω τὴν Σάρραν, ἀλλ' εὐαρεστήσω τῷ κτίσαντι· ἔχω πολλὴν παραμυσθίαν· λυπεῖ με θανὼν, ἀλλ' ἱερέα τοῦ Ὑψίστου ποιεῖ· ἄπαιδα καθίστησιν, ἀλλὰ πατέρα πρωτομάρτυρος. Μὴ γὰρ ἀπόλλυται

Ἰσαάκ; Καθαίρεται τῷ πυρὶ τὸ σῶμα, λύεται τῶν τῆς σαρκὸς ἡδονῶν, ἐκδημήσει τοῦ 56.548 βίου, ἀλλ' ἐνδημήσει πρὸς Κύριον. Τοιοῦτοις λογισμοῖς τὰ τῆς φύσεως νευρώσας συμπτώματα, ἐπὶ τὴν θυσίαν ἐπείγεται, ἐπισάζας τὴν ὄνον, θήξας τὴν μάχαιραν, τὰ ξύλα, τὸ πῦρ εὐτρεπίσας, τὸν υἱὸν ὡς ἀμνὸν ἐπαγόμενος, καὶ οὐδενὶ τὴν θεῖαν ἐξεῖπε φωνήν, οὐκ ἀνεκοινώσατο φίλους, οὐδὲ αὐτῇ κοινωῶ τῆς γονῆς, οὐ μισῶν τὴν σύζυγον, ἀλλὰ τὸν ὄφιν φοβούμενος, μὴ προφάσει φιλοτεκνίας ἀμβλύνη θεοσεβείας σπουδήν. Ὡ πίστεως ἄκρας! ὦ σοφίας ἀνυπερβλήτου! Ἐνενόησεν ὁ πατριάρχης πόσα συμβήσεται κακὰ, ἐκπύστου γινομένου τοῦ θεοῦ προστάγματος, πόσος ἔσται θρῆνος, πόσος κλαυθμὸς, πόσα δάκρυα. Διὰ τοῦτ' ἐχεμυθεῖ, σιωπῇ σβεννύων μεγάλην ὄδυρμῶν φλόγα. Τί γὰρ οἶε δρᾶσαι τὴν Σάρραν ἀκούσασαν περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ τέκνου; οὐ περιεπλάκη ἂν εὐθύς τῷ Ἰσαάκ, ἔνδον αὐτὸν πάλιν, εἰ οἶόν τε ἦν, τῇ γαστρὶ κατακρύψαι μηχανωμένη, τέκνον φίλτατον ἀπόλλυσαι, λέγουσα, ἐν θυσίαις πολιορκούμεθα; Θᾶττον ἂν ἀφῆκεν, οἶμαι, τὴν ἰδίαν ψυχὴν, ἢ τὸν παῖδα προέδωκε· καὶ ἦν ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ μὴ γενέσθαι τὴν θυσίαν, ἢ τὴν μητέρα συγκαρπωθῆναι τῷ τέκνω. Εἶπε δ' ἂν καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ τοιοῦτους τινὰς λόγους· Σωφρόνησον, ὦ ἄνερ, σωφρόνησον, ὑποφῆτα φιλανθρώπου Θεοῦ. Οὐδὲν κατὰ ἀνθρώπου προστάσει θεία φωνή· βασκαίνει σοι τῆς εὐπαιδίας πονηρὸς δαίμων, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἀνατρέψαι βούλεται, ἐν εὐσεβείας προσχήματι παιδοκτονίας προσάγων ἄράν. Οὐκ οἶσθα τὸν θαυμάσιον Μελχισεδέκ τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου; Μάθε παρ' αὐτοῦ θυσιῶν νόμους, μάθε ποίαις Θεὸς ἐπαγάλλεται θυσίαις, καίτοι πάλοι σε πρὸς ἱερωσύνην ἐμυσταγώγησεν ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν πέντε βασιλέων ἐπανιόντα. Οὐκ ἄρτος οὖν ἦσαν αὐτῷ καὶ οἶνος, εὐαγεῖς προσφοραὶ, ἀναίμακτοι καὶ καθαραὶ θυσίαι; μὴ μόσχος; μὴ πρόβατον; μὴ τέκνον; Αἶματι γὰρ Θεὸν ὄλωσ οὐκ ᾤετο τέρπεσθαι. Μὴ φάγεται Θεὸς κρέα ταύρων, ἢ αἶμα τράγων πίεται; Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου Εἰ δὲ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀληθῶς ὁ φανεῖς, σύνες, ἄνερ, τοῦ φανέντος τὸ βούλημα. Ἀποπειράταί σου ὁ Θεὸς τῆς περὶ τὸν παῖδα διαθέσεως, γνωσθῆναί σε θέλει, πῶς ἔχεις περὶ γέννημα· εἰ φιλεῖς τὸν υἱὸν, εἰ διάκεισαι πατρικῶς, εἰ τοῖς σπλάγχνοις τῆς φύσεως ἤττησαι, εἰ θανεῖν ἀντὶ τοῦ τέκνου προήρησαι. Θέλει σε καὶ φιλοτεκνίας καλὸν γενέσθαι τοῖς Χαναταίοις παράδειγμα, τοιγαροῦν οὐχ ὑπακοῦσαι, ἀντειπεῖν σε μᾶλλον περὶ τῆς σφαγῆς τοῦ τέκνου, ἰδεῖν πολιὰς τιλλομένας, πικρὰ ρέοντα δάκρυα, φανῆναι διὰ τούτων φιλόπαιδα. Δέδοικα μὴ τεκνοκτονίας μέμψεις ὑποσχῆς παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ διὰ μόνην τὴν συγκατάθεσιν. Ἄνερ, πείσθητί μοι, Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ. Ταύτην σου τὴν παρακοὴν Θεὸς ἐπαίνεσεται. Εἰ δὲ καὶ Θεὸς ἀληθῶς θέλει καρπωθῆναι τὸν Ἰσαάκ, στενάξον πικρῶς, ἰκέτευσον, πρόσπεσον, ἐπιδάκρυσον τῆς ἱκετηρίας τοῖς ῥήμασιν. Ἀγαθὸς ἐστὶν ὁ τὴν θυσίαν αἰτῶν, πολὺ Πατὴρ φιλανθρωπότερος· ἀλλάξει τὴν ψῆφον, ἀλλάξει τὴν κρίσιν. Οὐκ ἂν ἀπώλετο κατακλυσμῷ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ποτὲ, εἰ δάκρυσιν ἱκετηρίοις οἱ παρανομοῦντες ἐλούσαντο. Ἦν ἂν ἔτι τὰ Σόδομα, εἰ στεναγμῷ καρδίας τὸν κριτὴν ἐξιλάσαντο. Εἰ οὖν ἐλεεῖ παρανόμους, πολλῶ πλεον τὸν δίκαιον σέ. Ἔσωσάς ποτε τὸν Λῶτ τοῦ θεηλάτου πυρὸς, εὐξάμενος τῷ κριτῇ· σῶσον καὶ νῦν τὸν παῖδα τοῦ ἰλαστηρίου πυρὸς, δεηθεῖς τοῦ Θεοῦ. Ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἰκέτευσας, ἀνδρῶν ἀδίκων, καὶ πολλάκις ἀπολωλέναι μελλόντων δικαίως, καὶ ὑπὲρ παιδὸς οὐχ ἰκετεύσεις ἀμώμου; Χρῆσαι πάλιν τῇ παρρησίᾳ· εἶπε, Μηδαμῶς· ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσεις κρίσιν; Οὐκ ἀπολέσεις δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς. Ὑπομνήσθητι τῆς παλαιᾶς φιλοτεκνίας, ἧς εἶχες, ὅτε οὐκ εἶχες τέκνον. Πρὶν γὰρ λάβης τὸν Ἰσαάκ, ὑποσχέσεις αὐταῖ σου τοῦ Δεσπότη λαμπραῖ· γῆς κατάσχεσις γλυκείας, χρημάτων καὶ κτημάτων περιουσία πολλή, αὔξησις τοῦ γένους τσαούτη, ὡς καὶ ταῖς ἀναριθμήτοις αὐτὸ συναριθμεῖσθαι φύσεσιν, ἄμμῳ παραλία, καὶ ἄστροις οὐρανοῦ·

ἀλλ' ὅμως τοσοῦτων ὄντων τῶν ἐν ἐπαγγελίαις χρηστῶν, χλεύην ἡγοῦ τὰ λεγόμενα, καὶ μετὰ παρῤῥησίας ἐβόας, τὴν ἀπαιδίαν ὀλοφυρόμενος καὶ λέγων· Τί μοι δώσεις, Κύριε; ἐγὼ δὲ ἀπόλλυμαι ἄτεκνος. Ταύτην ἀφείς τὴν φωνὴν, ἔλαβες τέκνον. Γενοῦ πατὴρ, ταύτην ἄφες νῦν, ἵνα σώσης τὸ τέκνον. Εἶπε πάλιν, Τί μοι δώσεις, Δέσποτα, ἀναιρῶν μου τὸν κληρονόμον; Οἴμοι, τάχα τότε φιλότεκνος ἦς, ὅτε οὐκ ἦς πατὴρ. Ταῦτα λεγούσης τῆς Σάρρας, τί ποιεῖν ἔδει τὴν 56.549 Ἀβραάμ; Δηλονότι ἀφέμενον τοῦ θεοῦ προστάγματος, τοὺς περὶ θεοσεβείας ποιεῖσθαι λόγους, καὶ πείθειν τὴν Σάρραν, ὅτι, τοῦτον ἂν λάβῃ Θεὸς, δίδωσί σοι κρείσσονα. Καὶ πῶς ἂν ἔπεισε γυναῖκα τῷ πάθει μεθούσαν; Ἀλλὰ δὴ πέπεικε. Θεοσεβῆς γὰρ ἡ γυνὴ, καὶ ἀνδρὸς πιστοτάτου σύνοικος· πάντως γοῦν ἀκόλουθον πεισθεῖσαν αὐτὴν προπέμψαι τὸν υἱὸν ἐπὶ τὴν θυσίαν ὀδεύοντα, στέγειν μὲν ἴσως τὸν πόνον βιαζομένην διὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ὑπὸ δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς πρὸς θρήνους ἀβουλήτως ἐξαγομένην. Πόσοι θεράποντες ἐκεῖ τῷ πόθῳ τοῦ νέου δακνόμενοι; πόσαι θεράπαιναί τῃ δεσποίνῃ συμπάσχουσαι; Χαναναῖοι πόσοι, συνήθεις καὶ γείτονες, οἱ ἐπὶ τοῖς τούτῳ συμβεβηκόσι θαυμάζοντες; Θόρυβος ἐκ τούτων πολὺς, καὶ οἰμωγὴ, καὶ θρήνος, καὶ δάκρυα, ὡς ἐπὶ προπεμπομένῳ νεκρῷ. Εἶπε δ' ἂν ἡ μήτηρ ἀνακωκύσασα μέγα· Δός μοι, τέκνον, τελευταίας περιπλοκάς. Ἐγὼ μὲν ἤλπίζον ὑπὸ σοῦ προπεμφθῆναι, τέκνον, καὶ τὸν ἐμὸν θάνατον τοῖς σοῖς κοσμηθῆναι δακρύοις· ἐπεὶ δὲ ψῆφος τοῦ κτίσαντος τὰς ἐμὰς ἐλπίδας νενίκηκε, καὶ θρηνῶ τοῦτον, ὅφ' οὗ θρηνηθῆναι προσεδόκησα, τοῦτό σε μόνον αἰτῶ, ἐπιβαίνων τῷ τῆς θυσίας πυρὶ, πρέσβευσον πρὸς τὸν Θεῖον ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀπελθεῖν με τοῦ βίου πρὶν ἐπανελθεῖν τῆς θυσίας τὸν ἱερέα. Δεξιὰν γὰρ πατρὸς αἵματι παιδὸς ἰδεῖν ἡμαγμένην οὐ δύναμαι. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ τοσαῦτα. Τίς δ' ἂν ἤνεγκε τὰ παρὰ τῶν Χαναναίων ὄνειδη, τῶν ἐπὶ τῇ θεᾷ τότε συνδεδραμηκότων; Ὁ μὲν γὰρ εἶπεν ἂν· Ὡ, ἐφ' οἷον θάλαμον τὸν υἱὸν ὁ καλὸς ἄγει πατήρ! Ὁ δὲ, Ἐκ ποίας ἄρα ποιίμνης αὐτῷ τὸ ἱερεῖον; Ὁ δὲ, Καλῶς αὐτῷ ὁ Θεὸς πληθῦναι θέλει τὸ γένος, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. Ἄλλος, Ὡ πόσοι γέροντες ὡς υἱὸν θρηνουσι τὸν ἄθλιον, οὗτος δὲ ἡλίθιος γέρον οὐδὲ δακρῦει τὸ ἴδιον τέκνον! Ταῦτα μὲν οἱ Χαναναῖοι· τῶν δὲ θεραπόντων ὁ μὲν ἀνοιμῶξας εἶπεν· Ὡ παιδίον ἄθλιον, καὶ γενόμενον ὄψιμον, καὶ ἀπολλύμενον ἄωρον! Σοῦ καὶ παράδοξος ἡ γέννησις, καὶ παράδοξος ἡ τελευτή. Μόνος ἐκ πάντων ἐξ ἀγόνου μήτρας, μόνος ἐκ πάντων ἀκούων τὸν ἐπὶ τῇ ταφῇ σου θρήνον. Ὡ, οἷαν ὁ δεσπότης αὐτοῦ εἰκόνα ἐξαλείφει τοῦ βίου! Ταῦτα μὲν οὖν οἱ καθ' ἕκαστον· ὁμοῦ δὲ πάντες ὑποστρέψαντες οἴκαδε, ὡς ἀφ' ἐνὸς στόματος εἶπον ἂν· Ὅδευε λοιπὸν, ὦ πρεσβῦτα, τοῦτο μόνον ἐνθυμούμενος, ὅτι τοῦτον ἂν θύσης, ἄλλον υἱὸν ἀπὸ Σάρρας οὐχ ἔξεις. Ταῦτα λογισμῶ σῶφρονι προειδόμενος Ἀβραάμ, ταῦτα σκοπήσας ὁ μακάριος, ἐμβύθιον ἔκρυσσε τὸ πρόσταγμα, οὕτω διατεθεὶς, ὡς ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ὡ θησαυρὲ κρύφιε δεσποτικῶν ἐντολῶν! ὦ ταμειὸν ἀπορρήτων, ταμειὸν ἱερῶν Θεοῦ λόγων! Ταῦτά σε τὰ μυστήρια καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀνεκέρυξεν. Ὅδευει διὰ ταῦτα σιγῇ μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ ὁ πατὴρ, δύο μόνους θεράποντας ἐπαγόμενος, καὶ τούτους οὐκ εἰδόμενος τῆς θυσίας τὸν τρόπον· ὀδεύει δὲ τριῶν ἡμερῶν ὁδόν. Σὺ δὲ μάνθανε τὴν δοκιμασίαν τῆς γνώμης τοῦ προπάτορος, καὶ τοῦτ' ἐκ τοῦ διαστήματος τῆς ὁδοῦ. Οὐ γὰρ ἐγγὺς αὐτῷ Θεὸς δείκνυσι τὸ θυσιαστήριον, ἵνα μὴ τῇ θερμότητι τῆς πίστεως κλαπῇ φύσεως τὴν στοργὴν· ἀλλ' ὅπως μακρὰν βαδίζων ὁδόν, καὶ τὸν υἱὸν ἐπὶ πλεῖστον θεώμενος χρόνον συνήθως προσπαίζοντα, ταῖς ἀγκάλαις προστρέχοντα, τῇ ἐννοίᾳ τοῦ πρακτέου, καθάπερ χρυσὸς ἐν πυρὶ, τῷ πόθῳ πολλῷ χρόνῳ δοκιμασθεὶς, λαμπροτέραν τῆς ὑπακοῆς ἐπιδειξήται τὴν προαίρεσιν. Ὡ, ποσάκις ἐν τῷ τριημέρῳ τούτῳ διαστήματι καθ' ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἀνετυπώσατο τοῦ υἱοῦ τὴν σφαγὴν! ποσάκις ἐπέθηκε τῇ πυρᾷ τοῦ τέκνου τὸ λείψανον, τοσαυτάκις τὴν καρδίαν πληγείς, ὁσάκις ἂν τὴν θυσίαν ἀνελογίζετο! Τὸ μὲν γὰρ πεπραγμένον κακὸν εὐθύς πρὸς λήθην ὄρᾳ,

τὸ δὲ ἐν ἐλπίσι λυπεῖ τοσαυτάκις, ὁσάκις ἂν ἐλπισθῆ. Ὅρα λοιπὸν ὁ μακάριος πόρρωθεν τῆς λειτουργίας τὸν τόπον, ἀβρήτου φωνῆς προσδειξάσης αὐτῶ, καὶ μόνον παραλαμβάνει τὸν υἱὸν ὁ πατήρ, ἀπολιπὼν μετὰ τῆς ὄνου τοὺς δούλους· μόνος ὁδεύει λοιπὸν μετὰ μόνου τοῦ Ἰσαὰκ, οὐχ ὡς πατήρ μετὰ τέκνου, ἀλλ' ὡς ἱερεὺς μετὰ θύματος. Ἐπιτίθησι δὲ καὶ τῷ Ἰσαὰκ τῆς θυσίας τὰ ξύλα, αὐτὸς φέρων τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ. Βαρύνει τῷ φορτίῳ τὸν νέον, ἵνα ἐφιδρώσας ὁ παῖς τῷ καμάτῳ, καὶ τοῖς τῆς φύσεως λουτροῖς καθηράμενος, εὐαγεστέρα γένηται τῷ Θεῷ προσφορά. Ἐνταῦθα δὲ γενομένου τοῦ λόγου, τὸν τύπον ἰδὼν, ἀνεμνήσθη τῆς ἀληθείας. Ἰδὼν γὰρ πῶς Ἰσαὰκ ἑαυτῷ βαστάζει τῆς θυσίας τὰ ξύλα, δοξάζω τὸν Χριστὸν τὸν διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἑαυτοῦ τὸν σταυρὸν βαστάσαι θε 56.550 λήσαντα. Ὅλης γὰρ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας τὴν σκιὰν ἐνταῦθα προλαβοῦσαν ὄρω. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη ὁ Χριστός· τούτου τύπος Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν ἀγόμενος. Ἐν ὀφθαλμοῖς ἡ σφαγὴ, καὶ οὐκ ἀπειθεῖ τῷ γεννήσαντι Ἰσαὰκ· τύπος γὰρ ἦν Χριστοῦ, Ὡς ὑπήκουσε Πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἰσαὰκ καὶ τέκνον ἦν ἐν ταύτῳ καὶ θῦμα. Ὁμοίως καὶ ὁ Χριστὸς Υἱὸς Θεοῦ, καὶ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὐ φεῖδεται τοῦ Ἰσαὰκ ὁ πατήρ, ἀλλ' οὐδὲ Θεὸς τοῦ Χριστοῦ. Ὡς (sic) γὰρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. Τριήμερον μετὰ τὴν θυσίαν ἡ μήτηρ ὄρα ζῶντα τὸν Ἰσαὰκ· τριήμερον καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀφθαρτον ὄρα τὸν Σωτῆρα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τύπων, ὡς ἐν παρόδῳ. Ἀβραὰμ δὲ ἐφέστηκεν ἤδη τῷ τόπῳ τῆς λειτουργίας, εἴσω λοιπὸν τοῦ ἀγῶνος γενόμενος, ἐν ᾧ φύσις μὲν καὶ προαίρεσις μάχεται, στεφανοῦται δὲ γνώμη κατὰ τῆς φύσεως, καὶ φέρει φιλοθεΐα δικάως κατὰ φιλοτεκνίας τὰ νικητήρια. Ἦλθεν ὁ πατήρ μετὰ τοῦ τέκνου, μόνος ὁ ἱερεὺς μετὰ μόνου τοῦ θύματος. Πάντα δὲ ἦν ὁ παῖς τῷ πατρὶ, καὶ λειτουργὸς πρὸς ὑπηρεσίαν, καὶ θῦμα πρὸς ἱερουργίαν.

ς'. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦ νέου θαυμάζω τὴν σύνεσιν, ὅπως αἰδεσίμως προσέρχεται τῷ πατρὶ, καὶ φησι· Πάτερ, ἰδοὺ τὸ πῦρ, καὶ τὰ ξύλα· τὸ πρόβατον ποῦ; Οὐ καταγελαῖ τῆς λήθης τοῦ πατρός· εἶδε γὰρ Χαναναίους δουλεύοντας διὰ γέλωτα Χάμ· ἀλλ' ἐρωτᾷ, Ποῦ; σχήματι πεύσεως λήθης διορθούμενος σφάλμα. Πάτερ, φησὶν, ἰδοὺ τὰ ξύλα καὶ τὸ πῦρ· τὸ πρόβατον ποῦ; Ποῖος ἀρκέσει λόγος πρὸς παράστασιν τῆς τοῦ ἀνδρὸς μεγαλοψυχίας; Οὐκ ἐχάλασεν αὐτόν πρὸς δάκρυα τοῦ παιδὸς ἢ φωνῆ, οὐκ ὠλοφύρατο τὴν ἡλικίαν τοῦ νέου ἀναισθητοῦσαν τῆς οἰκείας σφαγῆς, ἀλλ' ἔμεινε διαπαντὸς ἄτρωτος καὶ ἀδαμάντινος, τῆς πατρικῆς διαθέσεως ἐκλαθόμενος. Φησὶν οὖν πρὸς αὐτόν εὐσταθῶς· Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον, τέκνον. Οὐ προαπαγγέλλει τῷ νέῳ τὸ ἐπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ βούλημα, ἵνα μὴ ἀπαλῆ διανοία ἑαυτῷ ἐπιθρηνήσας ὁ νέος, δάκρυσι σπιλώσῃ τὸ θῦμα. Πῶς ὑμῖν, ἀδελφοί, ἀδακρυτὶ τὰ μετὰ ταῦτα διηγῆσομαι; Πέπονθά τι πρὸς τὴν τῶν ἔργων διήγησιν, ὡς πατήρ. Μόνης γὰρ ἦν τῆς τοῦ Ἀβραὰμ γλώττης, ὡς οἶμαι, ἀδακρυτὶ τὰ γινόμενα διηγῆσασθαι, καὶ τοιαύτην δεῖξαι ἐπὶ τῶν λόγων μεγαλοψυχίαν, οἶαν ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ἔργων ἔδειξε τὴν στερότητα. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν καὶ τίμιον τοῦ ἀνδρὸς, ὅτι ὁ ἐκεῖνος εὐσταθῶς εἰργάσατο, τοῦτο ἡμεῖς οὐδὲ τοῖς λόγοις εἰπεῖν ἀπαθῶς ὑπομένομεν. Ἄλλ' ὅμως πειρατέον, κὰν μὴ λίαν ἔτι που τῆς τοῦ προπάτορος ἀρετῆς ἐφικώμεθα, φιλοθεΐας νόμῳ τὰ πάθη νικήσαντας κοινωνῆσαι αὐτῷ τῆς θυσίας, τῷ μέρει τῆς διηγῆσεως. Ἀνακαύσας τοίνυν λαμπρὸν ἐπὶ τῷ βωμῷ τὸ πῦρ, σχηματίζει πρὸς τὴν θυσίαν, ἱερείου νόμῳ, τὸν υἱὸν ὁ πατήρ, τὸν ἀγαπητόν, τὸν μονογενῆ, καὶ θεὸς ὡς εἰς προσκύνησιν ἐπὶ τὰ γόνατα, ὅπισθε κατὰ τὸν νῶτον περιειλεῖ, τὸ ἐναντίον σχῆμα περιτιθεὶς τῷ παιδί· εἶτα τοῖς οἰκείοις ἀντιστηρίξας γόνασιν ὅπισθεν, καὶ τὴν κόμην πρὸς ἑαυτὸν ἀντανακλάσας, ἀνατείνας τὴν δεξιάν, τολμᾷ φέρειν ἀφ' ὑψηλοῦ κατὰ τοῦ λαιμοῦ τὴν σφαγὴν. Ὡς τόνος φιλοθεΐας! Ὡς ψυχῆς ἀνίκητος ἀνδρεία! Ἐδησε πρὸς σφαγὴν τὸν υἱὸν, καὶ οὐκ ἐλύθησαν τῆς φύσεως οἱ ἄρμοί. Τὸ ξίφος ἐν χερσὶ, καὶ

οὐκ ἐνάρκησεν ἡ δεξιὰ. Τίς ἂν ἤνεγκε παρεστῶς τοῖς γινομένοις; τίς οὐκ ἀνεστράφη; τίς οὐκ ἔφυγε τοῦ πατρὸς γενόμενος συμπαθέστερος; Διὰ τοῦτο τοὺς δούλους ὁ σοφὸς γέρων οὐ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ μακρὰν περιμένειν κελεύει, ἵνα μὴ συμπαθήσαντες τῇ σφαγῇ τοῦ δεσπότη, φιλοθέου γνώμης πρᾶξιν κωλύσωσι. Τίνα γὰρ οἶε παρόντας τοὺς παῖδας λαβεῖν ἔννοϊαν περὶ τοῦ δεσπότη, βλέποντας αὐτὸν ἀπλῶς οὕτως ὁρμῶντα πρὸς τὴν τοῦ ἡγαπημένου παιδὸς σφαγῆν; τίνας ἂν πρὸς ἑαυτοὺς λόγους εἰπεῖν; Ὡς τῆς δεινῆς ταύτης καὶ ἀπευκταίας συμφορᾶς! Ὁ δεσπότης ἡμῶν τάχα μαίνεται, καὶ οὐ γνωρίζει τὸν περιπόθητον υἱὸν, ἀλλ' ἐν τι τῶν εἰς θυσίαν κατέχειν φαντάζεται, μόσχον ἢ πρόβατον. Προσέλθωμεν τοίνυν τὸ τάχος αὐτῷ· οὐ γὰρ ἀναμένει τὸ πρᾶγμα βραδυτῆτα· κρατήσωμεν τέως τὸ ξίφος, ἐπισχῶμεν τὴν δεξιάν, μὴ φθάσῃ τὴν παραίνεσιν ἢ πληγῇ. Μὴ γὰρ ἀκίνδυνον τὸ προσελθεῖν; πῶς φείσεται δούλων, ὁ υἱοῦ μὴ φειδόμενος φιλάτου; Παρακινδυνεύσωμεν δὲ ὅμως Εὐκλεῆς ἡμῶν ὁ θάνατος, ἂν τύχη· ὑπὲρ γὰρ νέου ἔσται δεσπότη. Φθεγξόμεθά τι παρὰ τὸ προσῆκον, 56.551 ἐπιτιμήσωμεν ὡς μαινομένῳ, εἰ ἄρα καὶ αἴσθοιτο. Τιμῆς ἄξιός ὁ δεσπότης, ἀλλ' ἐν σωφροσύνῃ αἰδοῦς, ἀλλ' οὐκ εἰς θάνατον. Ὑβρισθεὶς ἐν μανίᾳ, χάριν εἴσεται σωφρονήσας, καὶ ὡς εὐεργέτας ἀμείψεται, ὡς σωτήρας τοῦ τέκνου. Ταῦτα λέγοντες προσέδραμον ἂν εὐθύς, καὶ πρῶτον μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐξείλοντο τὸ ξίφος, καὶ τοῦ θανάτου τὸν Ἰσαάκ· ἔπειτα καὶ λόγοις ἂν ἐχρήσαντο, τοῖς μὲν πρὸς νῆψιν ἄγουσι, τοῖς δὲ πρὸς ἑαυτοὺς μᾶλλον τὴν ὁρμὴν τοῦ δεσπότη μετὰγουσι, λέγοντες· Ἐπίστησον, δέσποτα, τῇ διανοίᾳ· τὸν υἱὸν ἐν χερσὶν ἔχεις, τὸν ἀγαπητὸν, τὸν τῆς στεῖρας τόκον, τὸ παρὰ Θεοῦ ὄψιμον δῶρον, τὸν τῆς φιλοξενίας καρπὸν, τὸν ἀντὶ μόσχου μόσχον, δι' ὃν μόνον γενεθλίους ἐτέλεσας ἑορτὰς, καὶ σωτηρίους τῷ Ὑψίστῳ θυσίας προσήνεγκας, ὃν ἐλπίσιν ἀνέθρεψας ὡς βακτηρίαν τοῦ γήρως, δι' ὃν ἔζης ἡδέως, οὐ ὑπερηύχου μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἀλλὰ κληρονόμον ἀπολιπεῖν καὶ δεσπότην ἡμέτερον· τοῦτον ἐν χερσὶν ἔχεις. Ἴδὲ τοῦ παιδὸς τὴν μορφήν, δέσποτα, τὴν σὴν γνώρισον εἰκόνα. Τοιοῦτος γὰρ ἦς καὶ σύ ποτε, ὅτε ἦς νέος. Ἰσαάκ, φθέγξαι τι καὶ σὺ πρὸς τὸν πατέρα, ὅπως διὰ τῆς φωνῆς γνωρίσῃ τὸ γέννημα. Οὗτός ἐστι, δέσποτα, οὐχ ἡ θυσία, ἀλλ' ὑπὲρ οὗ πολλαὶ θυσίαι, ὑπὲρ οὗ πολλαὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς ἀνδρῶν ἡλικίαν ἐλθεῖν, καὶ τοιαύτην ἀγαγέσθαι κοινωνὸν τοῦ βίου, οἷα κατὰ ἀρετὴν ἢ τούτου τυγχάνει μήτηρ, δίχα μέντοι τῆς στεριώσεως. Ἐπόθεις γὰρ αὐτοῦ καὶ πρωΐμους ἰδέσθαι καρπούς, καὶ τούτοις τέρπεσθαι πάλιν, ὡς ἐπὶ θηλάζοντι τῷ Ἰσαάκ. Ἄλλ' ὡς τῶν ἀπευκταίων συμφορῶν, εἰς οἷας αὐτὸν ἡγάγες ἡμέρας! Ἄντι στεφάνων δεσμῶν, ἀντὶ γυναικὸς μάχαιρα. Φαίνεις δὲ καὶ πῦρ, οὐχ ὧς γῆμη τις, ἀλλ' ὧς θάπτεται. Παρίσταται δὲ καὶ ὁ νέος, οὐ παστοῖς ἐστεφανομένος, ἀλλὰ βωμῶν δεδεμένος, καὶ φορῶν οὐκ ἐσθῆτα γαμήλιον, ἀλλὰ σχῆμα θανάσιμον. Οὐ παρέστη δὲ κηδεστής γάμου, συνάπτων τὰ διωρισμένα τῷ γένει, ἀλλὰ παρέστη πατήρ, σφαγῇ χωρίζων τὰ ἡνωμένα τῇ φύσει. Οὕτω περὶ τέκνων μηδὲ Χαναναίων πατέρες βουλευσάιντο. Τοιαῦτα μέχρι νῦν τῷ Ὑψίστῳ προσέφερες θύματα; τοιαῦτα προσῆγες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ τέκνου χαριστήρια; Οὐχὶ κριοὺς καὶ τράγους ἐδιχοτόμεις, ἄλογα ζῶα, τὸν τῶν λογικῶν καὶ ἀλόγων δεσπότην ἰλασκόμενος; τὸ δὲ νῦν σφάγιον ὁποῖον; Ὡς τῶν ἀνυποίστων κακῶν! Ὅμοιον τῷ ἱερεῖ τὸ ἱερεῖον, συγγενὲς τῷ ἰλασκομένῳ τὸ ἴλασμα· οὐκ ἐκ ποιῆνης, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῆς τοῦ ἱερέως τὸ θῦμα. Τοιαύτας ὁ Θεὸς οὐ λαμβάνει θυσίας· φιλόανθρωπος γὰρ ὢν, ἄνθρωπον εἰς θυσίαν οὐ δέχεται. Τί σε καλέσομεν ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς δέσποτα; ἱερέα διὰ τὴν θυσίαν, ἢ τεκνοκτόνον διὰ τὸ τέκνον; Ξένος τις οὗτος ἀληθῶς ὁ τῆς θυσίας τρόπος, καὶ οὐδὲ λόγῳ ῥητός. Πᾶσαι γὰρ αἱ θυσίαι ὑπὲρ σωτηρίας τελοῦνται, ὁ δὲ σὸς υἱὸς διὰ θυσίας ἀπόλλυται. Τί δὲ καὶ καλέσομεν τὸ πραττόμενον; φόνον, ἢ θυσίαν; ἀρὰν, ἢ προσφορὰν; ἐμπρησμὸν, ἢ ὀλοκάρπωσιν; Οὕτω γὰρ ἔκθεσμον, οὕτως ἔκνομον ἐστίν, ὅτι οὐδὲ προσηγορίαν ἔχει προσφορᾶς τὸ

γινόμενον. Ὡς οἷα ἰδεῖν ἠλπίσαμεν, καὶ οἷα νῦν θεώμεθα! Ἠλπίσαμεν αὐτὸν ὑπουργοῦντά σοι πρὸς τὰς θυσίας, λειτουργοῦντα πρὸς τὰς ἱερουργίας· νῦν δὲ, ὡς τῶν ἀνυποίστων κακῶν! οὐ παρέστηκε τῷ ἱερεῖ θῦμα κρατῶν, ἀλλ' αὐτὸς κεῖται δεδεμένος ἀντὶ θύματος· οὐδὲ φωνὴν ἀφήσιν, ὡς ἀμνός, ἀλλ' ἄφωνος κεῖται καὶ ἄλαλος, καὶ ἀφελέστερος καὶ προβάτου πρὸς μόνην βλέπει τὴν δεξιάν, ἣν πολλάκις ὡς φιλοστόργου πατρὸς κατεφίλησε, τάχα δὲ καὶ νῦν, μετὰ τοῦ ζίφους ἐχομένην αὐτὴν ὄρων, καταφιλήσαι θέλει. Πολλοὶ σοι ποιμναὶ προβάτων, δέσποτα, βοῶν ἀγέλαι πολλοί· ἐκ τούτων πλήρωσον τὴν θυσίαν τῶν θυσίμων, τῶν νενομισμένων, οὐ τῶν ἀθύτων καὶ ἀβρώτων. Πάσας εἰς ἓν ὀλοκάρπωσον, εἰ βούλει, τὰς ἀγέλας· οὐκ ἀντιλέγομεν· ἔννομος γὰρ τῆς θυσίας ταύτης ἡ φιλοτιμία· τὸ δὲ νῦν πραττόμενον πόλεμος μᾶλλον ἢ θυσία, πολιορκία τις, οὐ προσφορά. Ταῦτα γὰρ εὐχόμενοι ὑπομένομεν, ἅπερ εὐχόμεθα μὴ ἰδεῖν πολεμούμενοι· καὶ τοιαῦτα πάσχομεν ἐν θυσίαις, οἷα ἵνα μὴ πάθωμεν εὐχόμεθα. Τὸ νῦν ἔργον ὀλεθριώτερον καὶ πολέμου. Τάχα γὰρ ἂν ἐφείσατο καὶ πολέμιος, τοῦ νέου τὴν μορφὴν, τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ κατελείψας. Πῶς οἰκήσεις ἔτι τῶν Χανααίων τὴν χώραν, νικήσας οὕτω καὶ θηρίων ὠμότητα; Τάχα πάντες ἐπιστήσονται σοι τῶν Χανααίων οἱ παῖδες, ἀνέλωμεν λέγοντες, τὸν τεκνοκτόν 56.552 νον, μὴ πονηρὸν γένηται παιδοκτονίας παράδειγμα τοῖς ἡμετέροις πατράσιν. Ἐκκοψον δὲ καὶ σὺ τὴν φιλόξενον δρυῖν, τὴν φιλάνθρωπον σκηνήν, ἔμπρησον αὐτήν, ὡς τὸν παῖδα. Οὐδεὶς γὰρ ἔτι πλησιάσαι σοι τῶν ὀδευόντων τολμήσει, ὑποπτος αὐτοῖς ὑπάρχων, ὁ υἱοῦ μὴ φεισάμενος. Πῶς οὖν ἡ ἀθλία σε Σάρρα, ἡ ἡμετέρα δέσποινα, ἡ σὴ μὲν σύνοικος, ἡ τούτου δὲ μήτηρ, ὄψεται, ἀγιώτερον ἐκ τῆς θυσίας τὸν παῖδα προσδεχομένη; Τί γὰρ νομίζεις παθεῖν αὐτὴν ἔρημον τοῦ τέκνου τὸν πατέρα θεασαμένην; Οὐχὶ πεσεῖται εἰς γῆν ἀθυμία λυθεῖσα; οὐ παραχρήμα κινδυνεύσει πεσοῦσα; οὐκ ἀπολέσεις μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν σύνοικον; Πῶς οὖν ἄλλον Ἰσαὰκ γεωργήσεις, δέσποτα, πετρωθείσης τῷ θανάτῳ τῆς χώρας; Ὡς εἶθε μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐλύθη τῆς Σάρρας ἡ στείρωσις, ἵνα σὺ μήτε πατήρ, μήτε παιδοκτόνος ἐκλήθης. Ποῖος αἰὼν οὕτω μακρὸς λήθη καλύψαι δυνησεται τὸ πραττόμενον; Οὐκ ἴσχυεν ὁ παρελθὼν χρόνος τὸ τῆς ἀδελφοκτονίας ἀπαλεῖψαι μῖσος, ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ψέγεται Κάϊν ὡς μὴ γνωρίσας τὴν φύσιν, καὶ πρόρριζον μὲν ἅπαν αὐτοῦ διὰ κατακλυσμοῦ τὸ γένος ἀπόλωλεν, ἡ δὲ μνήμη τῆς ἀδελφοκτονίας οὐδὲ πλήθει τοσοῦτων ὑδάτων ἐκπέπλυται. Παρὰ πολὺ δὲ τεκνοκτόνος ἀδελφοκτόνου βαρύτερον, καὶ τοσοῦτον ὅσον ἀδελφοῦ πατὴρ οἰκειότερος. Τί τοίνυν, δέσποτα, θεοσεβεῖ καὶ θαυμασῶ βίῳ αἰσχύνῃ ἐπάγεις ἀθάνατον, οὐ χρόνῳ δυναμένην ἐξαλειφθῆναι, οὐχ ὕδασι. Δεῦρο δὴ, λοιπὸν ἄκουσον ἡμῶν, καὶ τῶν δεσμῶν τὸν υἱὸν ἄφες ἐλεύθερον, ῥίψον τὸ ζίφος, σβέσωμεν τὸ πῦρ, αὐτὸν τὸν βωμὸν κατασκάψωμεν· μηδὲν ὅλως ἵχνος ἐάσης ἀπίστου τολμήματος ἐπὶ γῆς. Εἰ δὲ ἀπειθεῖς μετὰ τοσαύτην παραίνεσιν, καὶ πονηρῶ φιλονεικεῖς διακονήσασθαι δαίμονι, τοῦτο μόνον δεόμεθα, πρῶτους ἀπόκτεινον ἡμᾶς, καὶ ἡδέως δεχόμεθα τὴν σφαγὴν. Ἄμεινον γὰρ ἡμῖν ἐνταῦθα πεσεῖν, ἢ δούλους κληθῆναι παιδοκτόνου δεσπότη. Πῶς οὖν, τοιαῦτα καὶ λεγόντων καὶ πραττόντων ἐξ ἀνοίας τῶν δούλων, ὁ προπάτωρ καθωσιώθη τῷ τοῦ Δεσπότη προστάγματι; πῶς ἂν οὕτως ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἀγαθὴ φιλοθεΐας ἔλαμψε πρᾶξις; πῶς ἂν ὑψηλὴ πίστεως ἀνωρθώθη στήλη; πῶς ἂν ἔργοις ἔμαθε κόσμος, ὅτι φόβος Θεοῦ πόθου παιδὸς τιμιώτερος; Διὰ τοῦτο μόνος ἐπὶ τὴν θυσίαν παραγίνεται, μόνος τὸν μονογενῆ διὰ Μονογενοῦς τῷ μόνῳ προσφέρων Θεῷ. Ἐμάθετε, ἀγαπητοὶ, διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ προπάτορος τὴν φιλοθεΐαν· μάθετε διὰ τῶν ἐξῆς καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφατον φιλάνθρωπίαν· μάθετε πῶς οἱ διὰ τὸν Θεὸν τῶν παρόντων καταφρονήσαντες καὶ προκόπτουσιν εἰς ἀρετὴν, καὶ τῶν προσκαίρων οὐχ ἀμαρτάνουσιν. Ἐκεῖτο τοίνυν συμπεποδισμένος ὁ Ἰσαὰκ, καὶ γυμνὸν τῷ πατρὶ παρέχων τὸν λαιμὸν εἰς σφαγὴν, ἡ δὲ χεὶρ τοῦ ἱερέως ὑψηλὴ

τὴν πληγὴν ἐπισπεύδουσα, καὶ παραχρῆμα φέρεται οὐρανόθεν ἐλέου φωνή, καθάπερ χεὶρ τὴν χεῖρα κωλύουσα, καὶ ταχυτάτῳ προστάγματι τὴν προθυμίαν τοῦ ἱερέως ἐπέχουσα. Μὴ γὰρ, φησὶν, ἐπιβάλης τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδάριον. Ἄρκοῦμαι τῇ προθυμίᾳ, κἂν ἢ πρᾶξις ἀπείη. Οὐκ ἤθελον σφαγῆναι τὸν παῖδα σου, ἀλλ' ἤθελον φανῆναι τὴν πίστιν σου ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ, ἀλλὰ, τὸ σὸν μέρος, ἀπόλωλεν Ἰσαὰκ, ὅσον ἐπὶ σοὶ, ἠτέκνωται Σάρρα, καὶ οὔτε σὺ ὀνομάζῃ πατῆρ, ἀπὸ τοῦ νῦν διὰ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς ἐμέ σῶν ἀπολάμβανε σου τὸν υἱὸν, μακρόβιον τε καὶ πολυχρόνιον. Τὸ γὰρ ἔργον ἐμοὶ πέπρακται τῷ τὰς διαθέσεις τῶν ἐννοιῶν βλέποντι. Ἀμείψομαι δέ σε πρὸς τούτοις, θέραπον, πάντη καταλλήλῳ δωρεᾷ, καὶ προσφόρῳ προσηγορίᾳ τιμήσω σε, πᾶς ὅσιός σε καλέσει πατέρα. Ἡ πρᾶξις αὕτη πολλοὺς σοὶ δικαίους ἀπογεννήσει παῖδας, σὺ πάντων τῶν εἰς ἐμέ πιστευόντων κληθήσῃ πατῆρ· ἐγὼ σοὶ κατ' ἐξαίρετον ἐκ λίθων ἐγερω τέκνα. Ἐνὸς υἱοῦ κατεφρόνησας, ἕξεις ἀπείρους ἀπὸ τοῦ νῦν· πατέρα γὰρ πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. Καὶ τὰ μὲν παρὰ Θεοῦ τοιαῦτα· ἡμεῖς δὲ ἅπαντες, ἀγαπητοὶ, ὑπογραμμῶ φιλοθεΐας τῷ προπάτορι Ἀβραὰμ χρώμενοι, μηδὲν τι τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἠγώμεθα τιμιώτερον, μὴ πατρίδα, μὴ γένος, μὴ πλοῦτον, μὴ δόξαν, μὴ τέκνον ἀγαπητὸν, κἂν μόνον τυγχάνῃ γενόμενον· ὅπως ὁμοίότητι πίστεως τέκνα γενόμενοι τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ, εἰς τοὺς φωτεινοὺς αὐτοῦ κόλπους μετὰ Ἰσαὰκ 56.553 ἀναπαυσώμεθα, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ 56.554 ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.